

Århundredets natureksperiment gav os Saltvandssøen

Da den politiske beslutning om at investere i et nyt, fremskudt dige var til heftig debat i slutningen af 1970'erne, bedyrede de lokale landboforeninger, at det hele drejede sig om Sønderjyllands sikkerhed mod fremtidige stormfloder.

Forargede landmænd og lokale politikere afviste alle beskyldninger om skjult landvinding for statens penge som ondsindet snak, men uofficielt glædede landmændene sig da til at få 1150 hektar billig landvindingsjord i den nye Margrethe Kog.

Sådan kom det ikke til gå.

I dag kan alle glæde sig over, at Danmark slap for endnu mere overflødig landbrugsjord. Århundredets største natureksperiment gav os i stedet en femstjernet fuglelokalitet af international betydning.

Et alternativt flertal udenom den siddende borgerlige regering vedtog i Folketinget, at når trafikministeren insisterede på et fremskudt dige ude i Vadehavet – i modsætning til tyskerne, der trak deres diger ind til land -, så skulle der kompenseres for tabet af det rige forland. Flertallet bestemte derfor, at der skulle etableres en saltvandssø bag det nye dige, og at de sydlige dele af Margrethe Kog ikke måtte opdyrkes. De skulle drives som fugtige marskenge, der afgræsses af får.

Loven blev underskrevet 2. marts 1983, og der blev afsat en beløbsramme på 10 mio. kr. (19,7 mio. i 2008-kroner), hvoraf halvdelen skulle komme fra EF. Dermed var grunden lagt til en af de største succeser i nyere dansk naturforvaltning.

Kampen om det fremskudte dige

Allerede i februar 1962 havde en voldsom stormflod sat spørgsmålstegn ved digesikkerheden langs Vadehavet, og da endnu en ødelæggende stormflod ramte digerne i januar 1976, var bægret fuldt.

Den 3. januar 1976 om morgenen tvang en nordveststorm vandstanden op i 4,92 meter over DNN, den højeste vandstand i hele århundredet, og mens bølgerne sprøjtede ind over digekronen, lod befolkningen sig evakuere fra flere områder. Et par dage efter det store drama måtte både statsminister og trafikminister en tur til Højer for at lade sig skælde ud af den lokale borgmester. Han talte med store bogstaver og krævede øget digesikkerhed for Sønderjylland. Året efter blev det besluttet af den socialdemokratiske regering, at der skulle gøres noget for at sikre digerne.

Men så brød debatten løs.

Skulle de eksisterende diger for-

højes og forstærkes, eller skulle der bygges et helt nyt dige? Og hvis valget faldt på et nyt dige, skulle det så ligge ude i Vadehavet, så man kunne landvinde 1200 hektar marskjord eller burde det opføres umiddelbart uden for det eksisterende dige, altså tilbagetrukket, for at skåne det fuglerige forland?

Da det nye dige krydsede landegrænsen, var tyskerne også med i projektet, men de valgte tidligt at trække linjeføringen tilbage på grund af kraftige protester fra naturorganisationerne, så der blev bevaret en rest af forlandet ud mod Vadehavet.

Samme kompromis lykkedes det ikke at opnå på den danske side, hvor

Saltvandssøen

Kunstig, lavvandet sø på 246 hektar, der forsynes med indpumpet saltvand fra Vadehavet. Anlagt i 1983 bag det nybyggede, fremskudte dige. Ekstraordinært værdifuld fuglelokalitet med trækfugleflotte af stor international betydning. EF-fuglebeskyttelsesområde. De to kort er fra 1921 (tv.) og 1996 (th.)

Tønder kommune.

Koordinater: 6086100, 477525.

Med Højer Sluse nærmest i billedet ses her et stort udsnit af Margrethe Kog fra nord mod syd. Ved slusen ligger et udmærket museum over den storslåede natur, der engang fandtes i området. Så ses det store »dagligreservoir«, der fungerer som opsamlingsbassin for de varierende vandmængder, der ophobes i Vidåen. Helt ude mod syd strækker selve Saltvandssøen sig. Udenfor det fremskudte dige er der etableret slikgårde for at fremme dannelsen af et nyt forland. Slikgårdene tilbageholder sand og andre materialer, som tidevandet transporterer ind fra havet. Foto: Hunderup Luftfoto, 2008.

trafikministeren og landbrugsministeren arbejdede tæt sammen om at sikre landbrugets krav om gratis landvinding. Tilsyneladende havde de heldet med sig.

Imidlertid indgik de grønne organisationer et effektivt samarbejde,

som gennem intenst lobbyarbejde overbeviste et flertal af politikerne om nødvendigheden af at kompensere for det tab af natur, som den fremskudte digeposition ville medføre. Det politiske flertal gik udenom den siddende borgerlige regering, og resultatet blev

loven om anlæg af Saltvandssøen.

Landbrugsorganisationerne måtte bide i det sure æble og holde mund, selvom man kun fik lov at dyrke 229 hektar nord for Højer Kanal i den inddæmmede Margrethe Kog; resten skulle være naturområde. Man havde

Margrethe Kog (set fra syd med Saltvandssøen midt i billedet) er opkaldt efter den regerende monark. Kogen omfatter knap 1200 hektar mellem det gamle Højer-dige fra 1861 (den lige afgrænsning til højre) og det fremskudte dige fra 1981. Fra Højer Kanal og helt sydpå til grænsedæmningen er det nye land indrettet på fuglelivets betingelser med Saltvandssøen og de fugtige enge, der afgræsses af får. Ude bag det fremskudte dige ses Vadehavet, hvor pumperne til Saltvandssøens indtag står. I forgrunden af billedet løber grænsedæmningen mellem Danmark og Tyskland. Foto: John Frikke, 27/9-1989.

Saltvandssøen kan overskues fra den dansk-tyske grænsedæmning, hvor der er offentlig adgang. Ellers er der adgang forbudt overalt i selve området.

jo bedyret, at det hele udelukkende drejede sig om Sønderjyllands digesikkerhed.

Kunstigt arrangement

Byggeriet af saltvandssøen blev udført af Wright, Thomsen og Kier med LIC-consult som tilsynsførende. Det gik i gang i juni 1983, og den fire kilometer lange sø kunne indvies allerede i september 1984.

Saltvandssøen dækker omkring 250 hektar, og den er meget lavvandet med en maksimal dybde på 40 centimeter. Det er hemmeligheden bag succesen, fordi den lave vandstand giver de bedste muligheder for, at vadefugle og ænder kan søge føde. Samtidig er bredzonen meget uregelmæssig med masser af indskæringer, bugter og småvige, hvilket også betragtes som en stor fordel for fuglelivet.

Vandet i søen er – som dens navn fortæller – rent faktisk saltvand. Det hentes 800 meter ude i Vadehavet. Gennem en nedgravet rørledning, der gennemborer diget, pumpes vandet ved højvande ind i søens sydlige del. Her bundfælder slam, tang og andet materiale i et bassin, inden havvandet

strømmer ud i Saltvandssøen. I den nordlige ende løber vandet ud over en lav tærskel og gennem en kanal til det reservoir, der er forbundet med Vidåen, som udmunder i Vadehavet gennem Højer Sluse.

I løbet af et år udskiftes vandet i søen seks-ti gange. Indpumpningen styres af et elektronisk anlæg, der måler hvert 20. sekund på pumpedriften, vandstand, temperatur, flow i vandledningen, saltholdighed, iltindhold og pH-værdi.

Hele dette kunstige arrangement har fungeret med stor succes i mere end 25 år.

100.000 trækfugle

Danmarks Miljøundersøgelser har fulgt fuglelivets udvikling gennem alle årene, og man konkluderer, at Saltvandssøen har mere end opfyldt de målsætninger, der blev opstillet, før man gik i gang med at pumpe.

En sammenligning med 1982-prognosen for fuglelivets udvikling viser, at antallet af gæs er fem gange højere, svømmeændernes antal en smule lavere (14 pct.), mens vadefuglenes antal er næsten seks gange højere.

Og det er ikke småflokke, der tæller.

I selve Saltvandssøen er der registreret 22 arter af vandfugle som »al-

mindelige«, og af disse topper almindelig ryle med årlige maksimumstal på 39.000-56.000 individer, mens islandsk ryle tæller 9.500-27.000 individer som maksimum. Også klyden forekommer i imponerende antal med normalt 2.000 individer, men helt op til 5.000 rastende i et enkelt år. Margrethe Kog kan i træktiderne huse mere end 100.000 rastende fugle.

Både havørn og vandrefalk har fundet vej til dette rige spisekammer.

De ynglende fugle har også fundet et fristed på de mange holme i Saltvandssøen. Ikke mindst de elegante klyder yngler nogle år med flere hundrede par i en stor koloni. Helt ekstraordinært opholdt der sig et par sjældne stytteløbere i søen i maj 2009.

KILDER

Forfatterens besøg på lokaliteten, 14. august 2005.

Laursen, K., Hounisen, J.P., Rasmussen, L.M., Frikke, J., Pihl, S., Kahlert, J., Bak, M. & Amstrup, O. 2009: Rastende vandfugle i Margrethe Kog og på forlandet vest for Tøndermarsken, 1984-2007. Danmarks Miljøundersøgelser, Aarhus Universitet. 78 s. – Faglig rapport fra DMU nr. 702. Kan læses på: <http://www.dmu.dk/Pub/FR702.pdf>

»Lov om en saltvandssø i Margrethe Kog«, nr. 92 af 2. marts 1983.

»Saltvandssøen – hjemsted for klyderne« i reportagen: Århundredets største natureksperiment. Ingeniøren, 8. marts 1985.

Fra selve diget i det sydvestligste hjørne af Margrethe Kog kan man få et udsyn over Saltvandssøen, men nærmere kommer man ikke.

Fuglelivet i dag

Med tilladelse fra Dansk Ornitologisk Forening bringes her et uddrag af DOF-basen, der rummer et meget stort antal fugleobservationer fra alle betydningsfulde fuglelokaliteter i landet. Ønskes der en detaljeret og aktuel status for fuglelivet i Saltvandssøen, så brug dette link: www.dofbasen.dk

Herunder ses en oversigt over de 181 fuglearter og racer, som var registreret fra **Saltvandssøen**, pr. 20. maj 2009. I parentes ses antallet af observationer og individer i alt.

Lille Lappedykker	(4/4)	Skeand	(36/1035)	Vibe	(98/32822)	Sildemåge	(14/152)
Toppet Lappedykker	(9/24)	Taffeland	(7/123)	Islandsk Ryle	(85/195652)	Sildemåge, Britisk	(2/4)
Sorthalset Lappedykker	(4/7)	Troldand	(19/531)	Sandløber	(7/24)	Sildemåge, Nord-søsillemåge	(3/38)
Skarv	(45/811)	Bjergand	(1/1)	Dværgryle	(53/409)	Sølvmåge	(30/1389)
Skarv, Mellemskarv	(1/2)	Ederfugl	(11/230)	Temmincksryle	(11/37)	Svartbag	(26/205)
Rørdrum	(11/13)	Hvinand	(10/79)	Krumnæbbet Ryle	(69/2212)	Sandterne	(1/2)
Sølvhejre	(1/1)	Lille Skallesluger	(4/19)	Almindelig Ryle	(153/1343962)	Rovterne	(10/10)
Fiskehejre	(31/191)	Toppet Skallesluger	(2/3)	Almindelig Ryle, Nordlig	(1/2)	Splitterne	(3/8)
Skestork	(23/48)	Stor Skallesluger	(3/11)	Kærløber	(20/53)	Fjordterne	(42/499)
Chileflamingo	(1/1)	Hvepsevåge	(1/1)	Brushane	(37/1245)	Havterne	(50/713)
Knopsvane	(31/365)	Havørn	(28/32)	Dobbeltbekkasin	(55/1911)	Dværgterne	(35/114)
Sortsvane	(1/2)	Rørhøg	(61/197)	Stor Kobbersnepe	(55/409)	Sortterne	(108/1453)
Pibesvane	(2/8)	Blå Kærhøg	(15/17)	Stor Kobbersnepe, Almindelig	(5/25)	Hvidvinget Terne	(17/25)
Sangsvane	(6/56)	Hedehøg	(51/76)	Stor Kobbersnepe, Islandsk	(5/13)	Huldue	(1/14)
Sædgås, Tajga-sædgås	(1/1)	Duehøg	(4/4)	Lille Kobbersnepe	(74/17108)	Ringdue	(4/27)
Kortnæbbet Gås	(7/1826)	Spurvehøg	(10/11)	Småspove	(16/93)	Tyrkerdue	(1/2)
Blisgås	(15/417)	Musvåge	(28/98)	Storspove	(123/14341)	Gøg	(7/7)
Grågås	(102/47729)	Fjeldvåge	(6/16)	Sortklire	(126/11190)	Mursejler	(4/10)
Indisk Gås	(1/1)	Fiskeørn	(2/5)	Rødben	(152/15752)	Isfugl	(1/1)
Snegås	(3/3)	Tårnfalk	(25/89)	Rødben, Almindelig	(3/22)	Sanglærke	(12/88)
Canadagås	(4/21)	Dværgfalk	(14/17)	Rødben, Islandsk	(4/26)	Bjerglærke	(30/611)
Bramgås	(113/534086)	Lærkefalk	(2/2)	Damklire	(2/2)	Digesvale	(12/4903)
Knortegås	(30/6348)	Vandrefalk	(35/38)	Hvidklire	(122/5119)	Landsvale	(26/7518)
Knortegås, Lys-buget	(5/15)	Agerhøne	(1/2)	Svaleklire	(11/37)	Bysvale	(18/2288)
Knortegås, Mørk-buget	(73/5197)	Fasan	(1/1)	Tinksmed	(20/53)	Engpiber	(34/183)
Knortegås, Sort-buget	(1/1)	Vandrikse	(3/4)	Terekklire	(1/1)	Skærpiber	(5/5)
Rødhals Gås	(1/1)	Grønbenet Rørhøne	(1/1)	Mudderklire	(27/153)	Bjergpiber	(1/4)
Nilgås	(6/10)	Blishøne	(14/2653)	Stenvender	(38/136)	Gul Vipstjert	(24/146)
Rustand	(5/7)	Strandskade	(106/10738)	Amerikansk Svømmesnepe	(1/1)	Gul Vipstjert, Almindelig	(3/8)
Gravand	(107/26683)	Klyde	(197/19091)	Odinshane	(11/24)	Bjergvipstjert	(1/3)
Pibeand	(55/16180)	Lille Præstekrave	(11/23)	Thorshane	(4/4)	Hvid Vipstjert	(35/262)
Knarand	(56/568)	Stor Præstekrave	(114/3808)	Almindelig Kjøve	(1/1)	Hvid Vipstjert, Sorttrygget Vipstjert	(2/2)
Krikand	(27/5334)	Stor Præstekrave, Almindelig	(1/1)	Sorthovedet Måge	(1/1)	Rødhals	(2/4)
Gråand	(40/2588)	Stor Præstekrave, Nordlig	(2/77)	Dværgmåge	(31/175)	Husrødstjert	(2/2)
Spidsand	(15/655)	Hvidbrystet Præstekrave	(22/44)	Hættemåge	(63/3715)	Rødstjert	(2/2)
Atlingand	(11/27)	Sibirisk Hejle	(1/1)	Ringnæbbet Måge	(5/5)	Bynkefugl	(4/9)
		Hejle	(72/116686)	Stormmåge	(21/1323)	Stenpikker	(13/39)
		Strandhejle	(133/12162)			Solsort	(3/8)

Sjagger	(1/1)
Misteldrossel	(1/10)
Savisanger	(1/1)
Sivsanger	(27/64)
Rørsanger	(12/26)
Tornsanger	(1/1)
Gransanger	(2/2)
Løvsanger	(1/1)

Skægmejse	(24/90)
Blåmejse	(2/5)
Musvit	(3/6)
Pungmejse	(1/1)
Skovskade	(1/1)
Husskade	(5/18)
Allike	(6/38)
Råge	(2/70)

Sortkrage	(13/65)
Gråkrage	(8/102)
Ravn	(20/81)
Stær	(30/24080)
Gråspurv	(4/37)
Skovspurv	(1/25)
Bogfinke	(1/3)
Grønirisk	(4/13)

Stillits	(11/36)
Tornirisk	(15/110)
Bjergirisk	(10/495)
Lapværling	(2/2)
Snespurv	(6/76)
Gulspurv	(2/4)
Rørspurv	(25/84)
Bomlærke	(3/7)

Herunder ses en oversigt over de 5 andre dyr end fugle, som var registreret fra **Saltvandssøen**, pr. 20. maj 2009. I parentes ses antallet af observationer og individer i alt.

Hare	(2/4)
Bisamrotte	(1/1)

Ræv	(3/3)
-----	-------

Brud	(1/1)
------	-------

Rådyr	(2/3)
-------	-------